

Tarih & Gelecek Dergisi**Journal of History & Future**Doç. Dr.
Serhat KUZUCUKilis 7 Aralık Üniversitesi/İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi/ Tarih
Bölümü
serhatkuzucu44@hotmail.comORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2234-9038>Başvuruda bulundu. Kabul edildi.
Applied Accepted

Eser Geçmişi / Article Past: 29/06/2024 10/06/2024

Araştırma Makalesi

DOI: <http://dx.doi.org/10.21551/jhf.1492075>

Research Paper

Orjinal Makale / Original Paper

Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Hassa Mimarlar Ocağının Fonksiyonu (XVIII. Yüzyılda)

The Function of the Hassa Architects Corps in Ottoman Campaign Organizations (in the 18th Century)

Öz

Osmanlı İmparatorluğu'nun askeri gücü ve örgütlenmesi, tarih boyunca merak konusu olmuştur. İmparatorluğun kuruluş yıllarından itibaren, Osmanlılar sürekli olarak askeri yapılarını geliştirmiş ve değiştirmişlerdir. XV. yüzyılın sonlarına gelindiğinde, ordunun örgütlenmesi ve disiplini, dünyanın en güçlü ordularından birini oluşturmuştur. Osmanlılar dizayn ettikleri bu ordu sayesinde XV. yüzyıldan XVIII. yüzyıl ortalarına kadar başta Hristiyan Avrupa devletleri olmak üzere birçok devlete kendi topraklarında meydan okumuş ve onlara yüzyıllar boyu korku salmıştır. Bu muhteşem ve muazzam orduyu zafere taşıyan sadece eli silahlı bir güç örgütlenmesi şeklinde ele almak büyük yanlgı ve hattadır. Zira Osmanlı ordusunun savaşlardaki başarısında sefer öncesi uygulanan lojistik faaliyetleri, yapılan hazırlıklar ve organizasyonların önemi yadsınamaz. Osmanlılar, zaferlerini sağlam temellere dayanan savaş stratejileri ve askeri erdemlerle desteklediler. Harp lojistiğini ve savaş silahlarının en üst düzeyini kullanarak, düzenli bir ordu yapısı oluşturmayı başardılar, tıpkı bir çarkın dişlileri gibi uyumlu ve düzenli bir şekilde işleyen bir ordunun oluşumunu sağladılar. Osmanlılar bu sayede tarih boyunca birçok zafer kazanarak topraklarını üç kıtaya yayarak tarihte eşine az rastlanan muazzam bir imparatorluk haline geldiler. Bu çalışmada dünya askerî tarihi açısından hep bir merak konusu olan bu muhteşem Osmanlı ordusunun, askerî teşkilat yapısından, örgütlenmesinde, önemli bir yere sahip Hassa Mimarlar ocağının sefer lojistik faaliyetlerindeki görev ve sorumlulukları tüm yönleriyle ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, 18. Yüzyıl, Hassa Mimarları, Ordu, Sefer

ATIF: KUZUCU, Serhat, "Osmanlı Sefer Organizasyonlarında Hassa Mimarlar Ocağının Fonksiyonu (XVIII. Yüzyılda)", *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 10/2 (Haziran 2024), s. (122-130)

CITE: KUZUCU, Serhat, "The Function of the Hassa Architects Corps in Ottoman Campaign Organizations (in the 18th Century)", *Journal of History and Future*, 10/2 (June 2024), pp. (122-130)

Tarih ve Gelecek Dergisi, lisanslama politikası ile telif hakkının ve kullanıcı haklarının açık olmasını sağlar. Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlar. / Journal of History and Future ensures that copyright and user rights are open with its licensing policy. Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0.

Abstract

The military strength and organization of the Ottoman Empire have long been a subject of fascination. From the early years of its inception, the Ottomans consistently refined and adapted their military structures. By the late 15th century, the organization and discipline of the army had forged one of the most powerful military forces in the world. The Ottomans, thanks to the army they designed, challenged many states, especially Christian European ones, in their own territories from the 15th century to the mid-18th century, instilling fear in them for centuries. It would be a significant mistake to only consider the magnificent and immense army as the sole factor leading to victory. The logistical activities carried out before campaigns, preparations, and organizational efforts are undeniable factors in the success of the Ottoman army in battles. The Ottomans fortified their victories with sound war strategies and military virtues. By employing advanced warfare logistics and utilizing state-of-the-art weaponry, they succeeded in establishing a structured army, akin to the gears of a well-oiled machine, functioning harmoniously and systematically. Through this, the Ottomans achieved numerous triumphs throughout history, expanding their territories across three continents and evolving into a monumental empire rarely paralleled in history. In this study, the magnificent Ottoman army, which has always been a subject of curiosity in world military history, is comprehensively examined from its military organizational structure to the significant role of the Hassa Architects' Guild in campaign logistics activities.

Keywords: Ottoman Empire, 18th Century, Hassa Architects, Army, Campaign

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu, tarihteki en büyük devletlerden birini kurarak önemli bir etki bırakmıştır. İmparatorluğun politikaları, Asya, Avrupa, Afrika ve Orta Doğu'nun siyasi arenalarında belirleyici bir rol oynamıştır. Bu başarının arkasındaki en önemli faktörlerden biri, Osmanlı ordusunun etkileyici yapısı ve işlevselliğidir¹.

Osmanlı İmparatorluğu, kuruluşundan itibaren askerî yapılanmasına büyük önem vermiştir. Düzenli bir fetih siyaseti izleyerek küçük bir beylikten, Anadolu ve Balkanlar'daki eski Bizans topraklarını tek tek ele geçirerek büyük devlet haline gelmiştir. 1517'de Arap ülkelerinin fethiyle İslam dünyasının en güçlü devleti konumuna yükselen Osmanlı İmparatorluğu, fetih hareketlerini Orta Avrupa'dan Hint Denizi'ne kadar genişletmiş ve Kanuni Sultan Süleyman dönemiyle birlikte dünya siyasetinde güçlü bir konuma erişmiştir².

İlk dönemlerde Osmanlı ordusunun temelini Türkmen aşiret birlikleri ve seferler için askere çağrılmış olan köylüler oluşturmaktaydı. Osmanlılar kendi yanlarında savaşlara katılan Türkmen aşiret birliklerine ganimetten pay verdikleri gibi fethedilen topraklara da

-
- 1 Gabor Agoston, *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015, 9.
  - 2 Halil İnalçık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, çev. Ruşen Sezer, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul, 2003, 9.

yerleşme hakkı tanıyorlardı. Bu şekilde toprak sistemi üzerinden daha sonra ortaya çıkacak ve Osmanlı ordusunun en kalabalık birliklerini teşkil edecek tımarlı sipahilerin oluşumunun temeli atılmış oluyordu³. Mevcut yapının askerî ihtiyaçları karşılamada yetersiz kalması sonucu gönüllü genç köylülerden oluşan yaya ve müsellemler birliği oluşturulmuştu. Lakin bunların devamlı silahaltında bulunmaması ve geniş alanlara yayılan fetihler için sayılarının yetersiz kalması üzerine Anadolu Selçuklularındaki hassa ordusu örnek alınarak daimi ve maaşlı bir ordu meydana getirildi ve Kapıkulu Ocağı kuruldu. Bu ordunun asker kaynağı ise devşirme Hristiyan çocuklarıydı.

XV. yüzyılda askerî yapısını tam anlamıyla oturtan Osmanlı Devleti bu orduyu zamanla devrinin en ihtişamlı ve modern ordusu haline getirdi. Osmanlılar zaferleri esas alan savaş kurallarını ve askerî faziletleri olanca inceliğiyle ortaya koyarak savaşların esasında yer alan harp lojistiğini, savaş silahlarının en mükemmelini kullanmayı kendilerine ilke edinmişlerdi. Böylece bir çarkın dişlileri gibi muazzam şekilde işleyen bir ordu teşkilatı oluşturmayı başarmışlardı.

Osmanlı Devleti, zamanla tarihin en etkileyici ve modern ordularından birini kurmayı başardı. Osmanlılar, zaferlerini sağlam temellere dayanan savaş stratejileri ve askeri erdemlerle desteklediler. Harp lojistiğini ve savaş silahlarının en üst düzeyini kullanarak, düzenli bir ordu yapısını oluşturmayı başardılar, tıpkı bir çarkın dişlileri gibi uyumlu ve düzenli bir şekilde işleyen bir ordunun oluşumunu sağladılar.

Savaş kararı alındıktan sonra, seferberlik ilan edilir ve köyler, kasabalar ve kazalardaki askeri birimler en kısa sürede harekete geçmek üzere çağrılırdı. Bu çağrılar, sefere katılma talimatlarına dayanırdı ve askeri birimler, bağlı oldukları eyalet veya sancak merkezlerindeki ilk toplanma noktalarına doğru yola çıkarlardı. En uygun sefer zamanı genellikle ilkbahar ve yaz aylarıydı. Devletin farklı kesimlerinde yola çıkan taşra birliklerinin ana toplanma merkezine ulaşması birkaç ay sürebildiği için sefere ilişkin emirler genellikle sonbahar ve kış aylarında gönderilirdi. Özellikle İstanbul'da bulunan Kapıkulu askeri ve Rumeli ile Anadolu'daki eyalet kuvvetlerinin, Mart sonundan Mayıs başına kadar İstanbul veya Edirne'deki ana toplanma merkezlerine ulaşmaları istenirdi.

Asya veya Avrupa'ya yapılacak seferlerde, ordunun üç toplanma ve hareket merkezi belirlenirdi. Asya yönünde bir sefer planlanıyorsa toplanma noktası Üsküdar ve çevresi, Avrupa yönünde ise Davutpaşa veya Edirne sahrası olurdu. Ordugâhlar öncelikle bu bölgelere kurulurdu. Tüm bu hazırlıklar belirli bir düzen ve kural çerçevesinde gerçekleşirdi. Her askeri sınıfın görev ve yetki alanı belirliydi. Seferlerin başarıya ulaşılması bir çarkın dişlileri gibi bir birine bağlı bu askeri birimlerin görevlerini tam olarak yerine getirmesine bağlı idi.

Hassa Mimarlar Ocağı

Mimar, İslam devletlerinde, ülke genelinde binaların yapımını ve tasarımını gerçekleştiren kişilere verilen addı. Bunun yanı sıra mühendis, bennâ gibi isimler de verildiği bilinmektedir. Selçuklar ve Osmanlılar döneminde mimar kelimesinin daha ön plana çıktığı görülmektedir. Günümüzde mimar kelimesi belirli bir meslek grubunu ifade

3 Gabor Agoston, *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, çev. Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, 83.

ederken İslam devletlerinde bu daha geniş anlamda yapan, onaran, tasarlayan anlamında kullanılmaktaydı⁴.

Mimar kelimesinin aslı Arapça olup umrân, umr” mastarından türetilmiştir. İnşaat planlarını yapan ve bunların kurulmasını sağlayan kişi anlamındadır⁵. Osmanlı Devletinde kuruluş yıllarından itibaren mimarların saray ve kale vb. yapıların inşasında görev aldığı bilinmekle beraber kurumsal olarak ilk defa İstanbul’un fethinden sonra Hassa Mimarlar Ocağı adı altında ortaya çıktığı bilinmektedir. Sarayın Birun kısmında sayılan bu ocağın görev ve çalışma alanları çok çeşitliydi. Başta saraylar olmak üzere devlete ait tüm binaların yapımı ve tadilatı ile ilgili tasarım ve ön keşif yapmak maliyetleri çıkarmak bunları yapmak ve defterlere kaydetme başta olmak üzere vakıf binalarının yapımı onarımı ve tasarımı, yol ve su yollarının yapımı ve onarımı gibi oldukça geniş bir görev alanı bulunmaktaydı⁶.

Hassa Mimarlar Ocağı, Osmanlı Sarayı’nın en önemli ve vazgeçilmez okullarından biriydi. Bu okul, genellikle Yeniçeri Ocağı’ndan, saray sanatçılarından veya saray dışından seçilen yetenekli gençlere ev sahipliği yapardı. Ocağın öğrencileri, teorik ve pratik dersler alır ve usta-çırak ilişkisi içinde yetişirdi⁷. Osmanlı saray idaresi içinde bulunan Hassa Mimarlar Ocağı’nın başında Mimar Ağa ve Ser Mimar-ı Hassa unvanıyla anılan mimarbaşı bulunmaktaydı⁸. Mimarbaşılar padişahın beratı ile atanırdı. XVII. yüzyılın ortalarına kadar mimar başılar kayd-ı hayat şartıyla görevlendirilmekteydi⁹. Bu şekilde uzmanlık gerektiren bir alanda istikrar sağlanarak, sık sık yapılacak değişikliklerin doğuracağı aksaklıkların önlenmesi düşünülmüştü. Bu uygulama Sultan I. İbrahim döneminde mimarbaşı olan Kasım Ağa’nın görevden alınarak yerine Mustafa Ağa’nın atanmasıyla son bulmuştu¹⁰. Mimarbaşı, tüm teknik yapı işlerinden sorumlu bir konumda bulunurdu. Fen heyetinin bir parçası olarak, mimarbaşı, fen heyetinin faaliyetlerinde öncü bir rol üstlenirdi.

Mimarbaşının yönetimdeki hassa mimarlar ocağındaki personele topluca “Cemmat-ı Mimar-ı Hassa” ismi de verilmekteydi. Bu ocakta meslek gruplarına göre mermerci, minareci, taşçı, sıvacı, lağımçı, keresteci, camcı, demirci, kerpiççi, kurşuncu gibi alanında uzman kişiler görev almaktaydı. Bunlar da kendi içerisinde kıdem ve becerilerine göre iki gruba ayrılmaktaydı. Bunlardan Halifeler yani kalfalar birinci, ustalar yani üstatlar ise ikinci sınıf mimarlar olarak anılmaktaydı. Halifelerin en tecrübelisine ise mimar-ı sani denilmekte olup, bunlar ikinci en yetkili mimar olarak mimarbaşının yerine vekâlet edebiliyordu¹¹.

Baş mimar da dâhil olmak üzere bütün ocak mensupları ulûfeli idiler. Fakat ulûfe miktarı zamanın koşulları ve devletin ekonomik durumuna göre değişmekteydi.

-
- 4 Can M. Hersek, “Osmanlı İmparatorluğunda Mimarlar ve Yapı Esnafı”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, IV (Ocak), 1990, 42.
  - 5 Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003, 649.
  - 6 Şerafettin Turan, “Mimarbaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 30*, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, 90-91.
  - 7 Gülcan Aşşin Güneş, “Hassa Mimarlar Ocağı ve Mimar Sinan”, *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7 (XVII), 2014, 379.
  - 8 Erhan Afyoncu, “XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları”, *Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, 1999, 207.
  - 9 Fatma Afyoncu, *XVII. Yüzyılda Hassa Mimar Ocağı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001, 10.
  - 10 Şerafettin Turan, “Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I/1, 1963, 161.
  - 11 Can M. Hersek, “Osmanlı İmparatorluğunda Mimarlar ve Yapı Esnafı”, 44.

Mimarbaşlıların hazineden aldıkları bu ulûfe dışında başka gelirleri de vardı. Özellikle vakıflara âit binaların tamir ve inşa işlerinden “Harc-ı Mi’ârî” adıyla belirli bir oranda ücret aldıkları bilinmektedir¹².

Hassa mimarlar ocağındaki mimar sayıları dönemsel olarak değişiklik göstermekteydi. XVI. yüzyılın başında mimar sayıları 7 iken bu yüzyılın sonunda 39 kadar çıkmıştır¹³. Osmanlı Devleti’nin topraklarının genişlemesine paralel olarak mimar sayılarında da zaman geçtikçe artışlar devam etmiştir.

Hassa Mimarlar Ocağının Seferlerdeki Görevleri

Osmanlı Devleti’nin düzenlediği seferlerde, imparatorluğun doğu (Asya ve Ortadoğu) ile batı (Avrupa/Rumeli) bölgeleri üzerinde belirli güzergâhlar kullanılıyordu. Bu yol sistemi, İstanbul’dan başlayarak Anadolu ve Rumeli yönlerine doğru ikiye ayrılıyor ve bu yönlerde sağ, orta ve sol kol olmak üzere üç ana güzergâha bölünüyordu.

Güzergâhlar boyunca, yolun coğrafi koşullarına bağlı olarak suyun bol olduğu ve arazinin genellikle fazla engebeli olmadığı bölgelerde belirli aralıklarla konaklama noktaları oluşturulmuştu. Bu noktalara “menzil” adı veriliyordu ve Osmanlı Devleti’nin geniş topraklarında, ordunun sevkıyatı ve iaşesinin sağlanması gibi önemli görevleri üstleniyordu. Gerçekten de, zaman zaman yüz binleri aşan Osmanlı ordularının büyük zaferler kazanmasında, bu menzillerin ordunun lojistik destek sağlamasının yanı sıra diğer faktörler kadar etkili olduğu inkâr edilemezdi. Bu menziller ve buldukları güzergâhlar şunlardı¹⁴:

Rumeli’nin Sağ kolu; İstanbul, Vize, Kırklareli, Aydos, Prevadi, Karasu, Babadağı, İshakçı, Akkirman, istikametinden Karadeniz’in kıyılarından Özi ve Kırım Hanlığı’na kadar olan kısımdı.

Rumeli’nin Orta kol güzergâhı, İstanbul’dan başlayıp Silivri, Çorlu, Edirne, Filibe, Sofya, Niş ve Yagodina’yı geçerek Belgrad’a son bulmaktaydı.

Rumeli’nin Sol kolu güzergâhı, İstanbul’dan başlayıp Silivri, Tekirdağ, Gelibolu, Malkara, Keşan, Ferecik, Dimetoka, Gümölcine, Pravişte, Lanzaka, Selanik, Larissa, Çatalca, İzdin, Livadya ve İstefe’ye kadar uzanmaktaydı.

Anadolu’nun Sağ kolu; İstanbul, Eskişehir, Akşehir, Konya, Adana, Antakya ve Halep güzergâhlarından oluşup, Antakya’dan ayrılan bir kol ise Şam üzerinden Mısır’a varmaktaydı.

Anadolu’nun Orta kolu güzergâhı, İstanbul’dan başlayarak Gebze, İznik, Sapanca, Geyve, Hendek, Ayaş, Düzce, Bolu, Hacı Hamza, Merzifon, Amasya, Turhal, Tokat, Sivas, Hasan Çelebi, Malatya, Harput ve Diyarbakır üzerinden ilerliyor, daha sonra Musul’a ve Kerkük’e varıp oradan Bağdat ve Basra’ya uzanıyordu.

12 Şerafettin Turan, “Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları”, 162.

13 Erhan Afyoncu, “XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları”, 207.

14 Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002, 17.

Anadolu'nun Sol kolu; Merzifon'a kadar orta kolla aynı güzergâhı izlemekte, daha sonra ise Ladik, Akhisar, Giresun, Kelkit, Aşkale, Erzurum ve Hasankale'ye varmaktaydı. Buradan iki kısma ayrılarak, biri Kars, Tiflis ve Aydos'a diğeri ise Tebriz'e kadar devam etmekteydi.

Osmanlı Devleti, ordunun sefer yürüyüşü esnasında ilerleyeceği güzergâhlarda herhangi bir sorun yaşamaması için gerekli hazırlıklar ordu sefer çıkmadan önce tamamlanmaktaydı. Özellikle ordunun geçeceği yolların ulaşım altyapısının yenilenmesi önemli bir yere sahipti. Çünkü ordunun etkin ve hızlı bir hareket kabiliyetine sahip olması doğrudan ulaşım imkânlarının fiziksel niteliklerinin iyi olmasına bağlıydı. Hassa Mimarlar ocağı bu noktada devreye sokulurdu. Bazı seferler de sayısı yüzbinleri aşan Osmanlı ordusunun sefer güzergâhlarındaki daha rahat, hızlı ve sorunsuz bir şekilde hareket etmesi savaşın seyri açısından büyük önem arz etmekteydi. Hassa Mimarlar ocağı bağlı mimarların sorumlulukları sefer dönemlerinde daha çok artmaktaydı.

Osmanlı Devleti herhangi bir devlete savaş kararı aldıktan hemen sonra ordunun sefer güzergâhlarındaki yol ve menzillerde gerekli bakım ve onarım işlemlerine başlama kararı alırdı¹⁵. Özellikle ordunun geçeceği kara yollarında bu alt yapı çalışmalarına yoğunlaşıldı¹⁶. Bu bakım ve onarım çalışmalarının yapılabilmesi için öncelikle Hassa Mimarlar ocağından mimar veya mimarların görevlendirilirdi. Hassa Mimarlarının sefer dönemlerinde görev yapacakları yerler hassa mimar başı tarafından belirlenirdi. Görevlendirmeler ya doğrudan bir kaleye ya da sınırı belirlenmiş belirli bir güzergâh şeklinde olurdu. Görev bölgesine intikal eden mimar öncelikle keşif ve kontrol çalışması yapardı. Yapılan bu keşif ve kontroller neticesinde tespit edilen eksiklikler hazırlanan raporlarla sadrazama arz edilirdi. Bu raporlara ise "keşif defteri" adı verilirdi.

Örneğin 1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşı'nın başlamasından sonra bu göreve atanan Hassa mimarlarından Ahmet Efendi'ye, Edirne, Sofya ve Belgrad yollarındaki köprüler, yollar ve kaldırımlar ile Edirne'den İsmail Geçidi karşısındaki İsakçı menziline kadar olan yollardaki köprüler ve kaldırımların denetlenmesi talimatı verildi¹⁷.

Mimar halifesi olarak görevlendirilen Mehmet Efendi ise Edirne ve İstanbul arasındaki yol, köprü ve kaldırımların kontrolü için görevlendirildi¹⁸. Yapılan bu ön çalışmalar sonrası tespit edilen eksiklikler ve yapılması gereken işleri içeren bir rapor hazırlayıp devlete sunuldu. Bu rapor doğrultusunda yollarında bozukluk veya eksiklik tespit edilen yerlerdeki kadı ve voyvoda gibi yöneticilere bu eksikliklerin gidermeleri için emir yazıları gönderilmeye başlandı¹⁹. Bu emir yazılarında yer alan işler arasında, yolların taşlık bölgelerinin temizlenmesi, yol boyunca bulunan ağaç ve çalıkların kesilmesi, çukurların ve bataklıkların doldurulması, yolun dar bölümlerinin genişletilmesi ve hasar görmüş kaldırımların onarılması gibi faaliyetler bulunmaktaydı.

15 BOA, Cevdet Belediye, DN: 17/ 819.

16 Mehmet İnbaşı, *Ukranya'da Osmanlılar (Kamanıçe Seferi ve Organizasyonu (1672))*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004, 66.

17 BOA, Cevdet Nafia, DN: 8/398.

18 BOA, Cevdet Nafia, DN: 9/414; BOA, Cevdet Nafia, DN: 49/2406.

19 BOA, Cevdet Nafia, DN: 33/1618; BOA, Cevdet Nafia, DN: 53/2638.

Ordunun sefer güzergâhında karşılaşılabileceği en önemli sorunlardan biri, doğal engeller olan nehirler, bataklıklar ve uçurumların aşılmasıydı. Bu engellerin üstesinden gelmenin en etkili yolu, köprülerin inşasıydı. Köprülerin nereye inşa edileceği, seferden önce görevlendirilen Hassa mimarlar ocağındaki mimarlar tarafından belirlenirdi.

Aynı savaşta, Osmanlı ordusunun geçiş rotasında bulunan yüksek akış hızına ve debiye sahip Tuna Nehri'nin aşılması önemli bir konuydu. Bu nedenle, Tuna Nehri üzerinde mevcut köprülerin yanı sıra, ordunun stratejik yerlerinden olan Vidin, İshakçı, Silistre ve Fetihülislam'da yeni köprülerin inşa edilmesine karar verildi²⁰.

Savaş dönemlerinde Hassa Mimarlar Ocağı sadece ordunun geçiş güzergâhlarındaki yolların bakım onarım işleriyle uğraşmazdı. Aynı zamanda seferin yapıldığı bölgedeki sınır kalelerinin tamir ve tadilat işlerini de yaparlardı. Kale duvarlarının güçlendirilmesi mevcut tabyaların onarımı veya gerek varsa yeni tabyaların inşası yine Hassa mimarları tarafından yapılırdı. Örneğin 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşında cephe hattın yer alan Özi, Akirman, Hotin Kefe, İbrail, Belgrat gibi muhtemel Rus saldırılarına maruz kalabilecek kalelere Hassa Mimar ocağından mimarlar görevlendirilerek gerekli çalışmalar yapılması istenmişti. Bu kalelerden İbrail'ye görevlendirilen Hassa Mimarlar ocağından Seyyit Mehmet Halife yaptığı inceleme sonucu kaledeki eksiklikleri ve yapılması gerekenleri bir rapor hazırlayarak sadrazama sunmuştu. Bu raporda yapılacak işler ve bunların yapılması için alınması gereken malzemelerin parasal maliyetleri kalem kalem yazılmıştı. Bu raporda dikkat çeken bir husus da Mimar Seyyit Mehmet Halife kalede sadece mimarı konuları ele almamış aynı zamanda kale için gerekli mühimmat miktarı ve bunların akçe olarak maliyetlerine kadar çıkarmıştı²¹.

Hassa Mimarları hazırladıkları bu keşif defterlerinde yapılacak işler ve bunların maliyetlerini detaylı bir şekilde yer verirdi. Bu masraflar bunlar defterdarlıkça incelendikten sonra inşaat için gerekli paranın nereden, bütçenin hangi gelirinden verileceği tespit edilir ve ilgili durum bir telhisle sadrazama arz edilerek buyrultusu alınırdı²². Ayrıca seferde görevlendiren tüm mimarlara günlük yevmiyeleri verilir ve tüm masrafları karşılanırdı. Bu ücretlerin miktarı görevlendirildikleri bölgenin başkente uzaklık ve yakınlık durumuna göre belirlenirdi. Örneğin 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşında bu günkü Bosna Hersek'te yer alan Gradişka Kalesine görevlendirilen Hassa Mimarlarında Seyyit İbrahim'e yüz kuruş harcırah verilmiştir²³.

Hassa Mimarları tarafından hazırlanan keşif defterleri sadrazam oluru alındıktan sonra yapılması gereken ne varsa zaman kaybedilmeden harekete geçilirdi. Bu hazırlıklar kalelerden ziyade özellikle ordunun geçeceği güzergâhlarda, daha hızlı ve titizlikle yürütülmekteydi.

20 Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınevi, İstanbul, 2013, 146.

21 BOA, Cevdet Askeriye, DN:515/21524.

22 Şerafettin Turan, "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", 163.

23 BOA, Cevdet Maarif, DN:139/6931.

Sonuç

XV. yüzyılda askerî teşkilatlanmasını tam anlamıyla oluşturan Osmanlılar, bu orduyu zamanla devrinin en ihtişamlı ve modern ordusu haline getirdi. Osmanlılar zaferleri esas alan savaş kurallarını ve askerî faziletleri olanca inceliğiyle ortaya koyarak savaşların esası içinde yer alan harp lojistiğini, savaş silahlarının en mükemmelini kullanmayı kendilerine ilke edinmişlerdi. Böylece bir çarkın dişlileri gibi muazzam şekilde işleyen bir ordu teşkilatı oluşturmayı başarmışlardı.

Yüzyıllar boyunca askeri alanda rakiplerine karşı önemli başarılar kazanan bu muhteşem ve muazzam Osmanlı ordusunu zafere taşıyan sadece eli silahlı bir güç örgütlenmesi şeklinde ele almak yanlıştır. Bu başarıda Osmanlı ordusunun, askerî teşkilat yapısından, örgütlenmesi ve lojistik faaliyetlerinde görev alan her unsurun önemli bir payı vardır. Bu unsurlar arasında Hassa Mimarlar Ocağının sefer lojistik faaliyetlerinde önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır.

Hassa Mimarlar Ocağı sadece ülkenin tüm fen, teknik yapı işlerinden sorumlu değildi. Savaş dönemlerinde görev ve sorumlulukları daha da artmaktaydı. Bazı dönemlerde sayısı yüz binleri aşan Osmanlı ordusunun sefer yürüyüşü esansında geçeceği yollar ve konaklayacağı yerlerdeki tüm alt ve üstü yapı bakım ve onarım işleri Hassa Mimarlar Ocağının görev sorumluluğundaydı. Bu ocak sefer esnasında sadece ordunun geçiş güzergâhlarındaki yolların bakım onarım işleriyle uğraşmazdı. Aynı zamanda seferin yapıldığı bölgedeki sınır kalelerinin tamir ve tadilat işlerini de yaparlardı. Kale duvarlarının güçlendirilmesi mevcut tabyaların onarımı veya gerek varsa yeni tabyaların inşası yine Hassa mimarları tarafında yapılırdı.

Hassa Mimarlar ocağına bağlı mimarlar, Osmanlı Ordusunun tarih boyunca elde ettiği zaferlerin kazanılmasında cephe gerisinde görev yapan diğer teknik personeller gibi önemli görevler üstlenmiş gizli kahramanlardır.

Kaynaklar

1. Arşiv Belgeleri

BOA, Cevdet Belediye, DN: 17/ 819.

BOA, Cevdet Nafia, DN: 8/398.

BOA, Cevdet Nafia, DN: 9/414.

BOA, Cevdet Nafia, DN: 49/2406.

BOA, Cevdet Nafia, DN: 33/1618.

BOA, Cevdet Nafia, DN: 53/2638.

BOA, Cevdet Askeriye, DN:515/21524.

BOA, Cevdet Maarif, DN:139/6931.

2. Araştırma Eserler

Afyoncu, Erhan. “XVI. Yüzyılda Hassa Mimarları”, Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı, İzmir, 1999, 207-216.

Afyoncu, Fatma. *XVII. Yüzyılda Hassa Mimar Ocağı*, T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

Agoston, Gabor. *Osmanlı'da Savaş ve Serhad*, çev. Kahraman Şakul, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013.

Agoston, Gabor. *Osmanlı'da Strateji ve Askerî Güç*, çev. M. Fatih Çalışır, Timaş Yayınları, İstanbul, 2015.

Devellioğlu, Ferit. *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2003.

Güneş, Gülcan Avşın. "Hassa Mimarlar Ocağı ve Mimar Sinan", *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 7 (XVII), 2014, 375-391.

Halaçoğlu, Yusuf. *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, PTT Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2002.

Hersek, Can M. "Osmanlı İmparatorluğunda Mimarlar ve Yapı Esnafı", *İslami Araştırmalar Dergisi*, IV (Ocak), 1990, 42-48.

İnalcık, Halil. *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ*, çev. Ruşen Sezer, Kronik Kitap Yayınları, İstanbul, 2003.

İnbaşı, Mehmet. *Ukranya'da Osmanlılar (Kamaniçe Seferi ve Organizasyonu (1672))*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2004.

Kuzucu, Serhat. *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları*, Selenge Yayınevi, İstanbul, 2013.

Turan, Şerafettin. "Osmanlı Teşkilâtında Hassa Mimarları", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I/1, 1963, 159-202.

Turan, Şerafettin. "Mimarbaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi C. 30*, TDV Yayınları, İstanbul, 2005, 90-91.

Yıldız, Hakan. 2006. *Hadi Osmanlı Sefere (Prut Seferi'nde Organizasyon ve Lojistik)*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.